

Edgar Sukiennik, *Jezuici w Świętej Lipce*, Wydawnictwo Kontrast, Święta Lipka–Warszawa 2023, s. 272

Na rynku wydawniczym ukazała się kolejna książka Edgara Sukiennika, historyka Kościoła, pracownika naukowego Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego. Jest on autorem kilku opracowań związanych z dziejami przepięknego i budzącego podziw sanktuarium Maryjnego na pograniczu Warmii i Mazur. Wspólnie z o. dr. Aleksandrem Jacyniakiem SJ przygotowali obszerną pracę zbiorową pt. *Święta Lipka. Perła na pograniczu ziem, kultur i wyznań*, cz. 2, w której znalazły się referaty z sympozjum upamiętniającego 50-lecie koronacji obrazu Matki Bożej Świętolipskiej oraz 400-lecie oddania Świętej Lipki pod opiekę króla Zygmunta III Wazy i jego następców. W roku 2022 ukazał się jego autorstwa bogato ilustrowany album zawierający życiorysy stu postaci szczególnie zasłużonych dla rozwoju sanktuarium, parafii i domu zakonnego jezuitów.

Na temat Świętej Lipki powstało wiele przewodników i albumów ukazujących przede wszystkim wartość artystyczną kościoła, słynnych organów, obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem czy krużganków odpustowych. Nie brakuje także opracowań ukazujących zmagania konserwatorów o ocalenie zabytku narażonego na destrukcyjne działanie niesprzyjających warunków klimatycznych. Brakowało natomiast publikacji poświęconych samym jezuitom – gospodarzom tego miejsca, stróżom kultu Matki Bożej Świętolipskiej i współtwórcom Jej krajobrazu religijnego, bez których trudno wyobrazić sobie funkcjonowanie sanktuarium w obecnym kształcie. Autor konsekwentnie wychodzi naprzeciw tym oczekiwaniom i prezentuje publikację przygotowaną według wymogów warsztatu naukowego historyka – publikację, której głównymi bohaterami nie są wcale słynne organy ani pięknie wyzłocone figury, ani nawet cudowny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem – główny cel pielgrzymów. Głównymi bohaterami opracowania są sami synowie św. Ignacego Loyoli i to przez pryzmat ich działalności czytelnik zapoznaje się z narracją poświęconą historii klasztoru, sanktuarium i parafii.

Opracowanie historii Towarzystwa Jezusowego w Świętej Lipce nie jest łatwe, gdyż konwent świętolipski należał w przeszłości do trzech różnych prowincji swego zakonu. W latach 1632–1780 pracowali tu jezuici z prowincji litewskiej. W latach 1780–1932 Święta Lipka była obsługiwana przez księży diecezji warmińskiej, gdyż jezuici ulegli kasacji. W latach 1932–1945 kościołem i domem zakonnym zarządzali ojcowie i bracia

z prowincji wschodnioniemieckiej, a po zakończeniu II wojny światowej pojawili się tu polscy jezuita z prowincji wielkopolsko-mazowieckiej, którzy kierują sanktuarium do chwili obecnej. Specyfika i złożoność dziejów każdej prowincji zakonnej wymaga uchwycenia jej cech charakterystycznych, stylu pracy oraz pewnych przeobrażeń dokonujących się w strukturze zakonu w ciągu wieków. W odniesieniu do Świętej Lipki tę pracę nieco ułatwia fakt, że jest to sanktuarium Maryjne, które powstało na styku ziem, kultur i wyznań, co sprawia, że wspólnym mianownikiem wszystkich posługujących tu jezuitów jest duszpasterstwo pielgrzymkowe i rozwijanie kultu Maryjnego. Tak czynili jezuita, którzy w końcu XVII w. zbudowali majestatyczny barokowy kościół pielgrzymkowy. Tak czynili ich współbracia z prowincji wschodnioniemieckiej i to samo robią dziś ich polscy następcy. Autor dobrze poradził sobie z uchwyceniem wyżej wymienionych zależności, pokazując charakterystyczne rysy życia i działalności sanktuarium, parafii i klasztoru pod rządami jezuitów z trzech prowincji zakonnych oraz zasadnicze kłopoty, z jakimi przyszło się zmagać gospodarzom tego miejsca. W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę na płynne przejścia między rozdziałami, które ukazują dynamikę życia religijno-społecznego w Świętej Lipce mimo zmiennych kolei losu.

Prezentowana książka składa się z dwóch części. Część pierwsza to złożona z pięciu rozdziałów narracja poświęcona historii obecności jezuitów od 1632 r. W niektórych obszarach autor poruszył tematy już znane w literaturze przedmiotu, jak np. objęcie placówki świętolipskiej przez jezuitów dzięki staraniom Stefana Sadorskiego, budowa barokowego kościoła, koronacja obrazu w 1968 r. czy posługa wśród pielgrzymów. Zagadnienia te znamy m.in. z publikacji ks. Jerzego Paszendy, twórcy opasłej monografii Świętej Lipki oraz z innych książek i artykułów poruszających zagadnienia szczegółowe. Edgar Sukiennik nie mógł ich jednak pominąć, gdyż charakter i cezurą czasowa jego pracy wymagała tego, by przypomnieć fakty już znane. Część z nich wprowadził już do obiegu naukowego na kartach popularnonaukowego albumu pt. *Postacie Sanktuarium Świętolipskiego*, zaś na kartach recenzowanej publikacji poszerzył je o pozyskaną dokumentację źródłową z archiwów polskich i zagranicznych. Dotyczy to zwłaszcza rozdziałów trzeciego, czwartego i piątego, które ukazują pracę jezuitów z prowincji wschodnioniemieckiej oraz wielkopolsko-mazowieckiej aż do chwili obecnej.

Absolutnym novum, które autor wprowadza do literatury przedmiotu, jest druga część pracy, czyli chronologiczne zestawienie życiorysów wszystkich superiorów domu zakonnego w Świętej Lipce od 1632 r. do obecnie urzędującego gospodarza – o. Grzegorza Nogali. To biogramy prawie 80 osób, które kierowały tym miejscem, nadając kształt jego życiu religij-

nemu. Oprócz kilkunastu życiorysów znanych z kilku encyklopedii i słowników, które autor rozwinął i pogłębił o dotychczas niewykorzystane materiały archiwalne, znajdują się tutaj biogramy jezuitów w większości nieznanych, których dopiero E. Sukiennik wprowadził do literatury przedmiotu, tym samym ocalił ich od zapomnienia. W pracy nad życiorysami zakonników z prowincji litewskiej autor korzystał z materiałów archiwalnych pochodzących z Archivum Romanum Societatis Iesu w Rzymie (ARSI), co umożliwiło mu ukazanie całej drogi ich kapłańskiego życia, a nie tylko posługi w Świętej Lipce. W odniesieniu do kilku jezuitów niemieckich dotarł do archiwum jezuitów w Monachium, a w przypadku zakonników polskich korzystał z zasobów archiwum parafialnego w Świętej Lipce (rejestracja metrykalna wiernych, kroniki parafialne, diariusze domu zakonnego, księgi ogłoszeń parafialnych itd.) oraz archiwum prowincji wielkopolsko-mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego w Warszawie. Dzięki temu powstał interesujący wykaz przełożonych, którego brakowało w bazie nauki. W przyszłości można by pomyśleć o tak dogłębnym opracowaniu postaci wszystkich jezuitów posługujących w Świętej Lipce – kaznodziejów, spowiedników, ministrów, ekonomów oraz braci zakonnych, jakże zasłużonych w tworzeniu historii tego miejsca. Jest to jednak temat na odrębną publikację. Byłoby też wskazane, żeby autor mocniej osadził dzieje świętolipskiej wspólnoty zakonnej na tle funkcjonowania Towarzystwa Jezusowego, ukazując np. jak postawy kolejnych przełożonych generalnych czy decyzje podejmowane na kongregacjach generalnych w Rzymie wpływały na kształt posługi duchowych synów św. Ignacego w Świętej Lipce. W kilku miejscach książki ten temat jest widoczny, ale powinien zostać pogłębiony. Jeśli jeszcze nie jest na to za późno, to warto zrobić to dla historii.

Edgar Sukiennik podkreśla, że historię tworzą konkretni ludzie. Jego najnowsza książka przypomina tę prawdę w całej pełni. Bez ludzi nawet najpiękniejsze perły architektury będą puste i martwe. To działalność człowieka ożywia je i nadaje im kształt. Dobrze, że autor uchwycił tę zależność i pokazał ją na przykładzie pracy misyjnej, duszpasterskiej, inwestycyjnej i kulturalnej konkretnych jezuitów. Dzięki temu czytelnicy otrzymają wartościowe opracowanie naukowe, ukazujące zupełnie nowe spojrzenie na Świętą Lipkę – spojrzenie od strony ludzi będących jej gospodarzami i kierownikami duchowymi.

ks. Józef Mandziuk